

УДК 37.016:91:374

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ГЕОГРАФІЇ

Сопочкіна О.В.

Спеціалізована школа I-III ступенів № 41 імені З.К. Слюсаренка
з поглибленим вивченням англійської мови

Покась Л.А.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті акцентовано увагу на роль позакласної роботи у формуванні предметної компетентності учнів. Запропоновано до розгляду методик проведення тижня географії як одного із ефективних засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності. Доведено вплив інтересу на формування предметної компетентності.

Ключові слова: позакласна робота, географія, предметна компетентність, формування, інтерес, учні.

Постановка проблеми. Однією з актуальних педагогічних проблем на сучасному етапі розвитку української школи є активізація пізнавальної діяльності учнів у контексті компетентнісного підходу. Адже від цього залежить ефективність навчання, свідоме й глибоке здобуття знань, розвиток інтересу до навчальної діяльності, самостійність думки тощо. Завдання, визначені Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Концепцією 12-річної середньої загальноосвітньої школи, орієнтують сучасного вчителя на запровадження таких педагогічних технологій, які розвивають уміння самостійно вчитися впродовж життя, мислити, потребу постійно оволодівати новими знаннями, здатність використовувати здобуті навички у практиці, бути компетентним [4]. Ці завдання реалізуються у школі під час вивчення учнями різних предметів, зокрема географії.

Практика показує, що інформаційне навантаження школярів з географії досить велике, що спричиняє зниження інтересу до навчання і до географії теж. Втрата інтересу до навчання і є наслідком зниження пізнавальної активності учнів. Активізувати пізнавальну активність учнів тільки на уроках є неможливим. Необхідно всіляко підтримувати активність учнів, скеровувати їх на поглиблене вивчення предмета в позаурочній роботі. Адже, у загальноосвітньому навчальному закладі виховання і навчання взаємопов'язані у процес навчальної діяльності. Саме тут в нагоді буде позакласна робота з предмета. Однак, виникає протиріччя між актуальністю проблеми дослідження та відсутністю методичного забезпечення, що підтверджує необхідність подальшого пошуку, вивчення даного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування компетентної особистості, розвиток її інтересу до предмету і до навчання, в цілому, як педагогічна проблема розглядається різнобічно багатьма філософами, психологами, педагогами, методистами. Плідно над розв'язанням проблеми працювали зарубіжні та вітчизняні вчені Дж. Дьюї, У. Джеймс, В. Оконь, І. Барінова, В. Вовк, О. Скуратович, В. Корнеєв, Н. Костриця, О. Куліш та ін. Найбільш відомими представниками позакласної роботи були: Я.А. Коменський, В.А. Сухомлинський, А.С. Макаренко П.Ф. Картерев. На їх думку, учнів потрібно привчати до

самостійної розумової роботи, розвивати пізнавальний інтерес до навчання, мислення, допомагати у розвитку здібностей, виховувати любов та культуру до навчальної праці [2]. Ця проблема залишається актуальною на сьогоднішній день.

Формулювання цілей статті. Мета нашого педагогічного дослідження виявити особливості курсів географії та можливості реалізації їх змісту в позакласній роботі з метою осучаснення навчання в контексті компетентнісного підходу.

Відповідно до мети дослідження, ми сформулювали **завдання дослідження:**

1. Шляхом теоретичного аналізу фахової літератури, визначити ступінь досліджування даної проблеми в педагогічній галузі.

2. Дослідити сучасний стан організації позакласної роботи з географії в основній школі та виявити ефективні форми для формування предметної компетентності.

3. Провести педагогічне дослідження щодо ефективності позакласної роботи з географії у навчально-виховному процесі та проаналізувати результати.

Об'єкт дослідження – навчально-виховна позакласна робота з географії у загальноосвітній школі.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи географії як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи.

Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань дослідження використано такі методи:

теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної, наукової літератури, навчальної програми з географії, аналіз державних документів із питань розвитку науки, освітніх нормативних документів;

емпіричні: вивчення досвіду учителів загальноосвітнього навчального закладу, аналіз шкільної документації, індивідуальні бесіди з учнями й учителями, анкетування, розробка методичного супроводу для педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу дослідження. На позакласних заняттях з географії учні удосконалюють вміння самостійно поповнювати свої знання з різних джерел інформації. Складаючи анотації, реферати, доповіді за допомогою додаткової науково-популярної географічної літератури, періодичної преси, державних документів, учні удосконалюють вміння працювати з книгою:

виділяти основну думку, відбирати факти для підтвердження теоретичних положень, складати плани і конспекти за текстом. Таким чином відбувається формування мотиваційного компонента шляхом пошуку цікавих форм.

Традиційною формою у позакласній роботі виступає предметний тиждень. У методиці розглядається як комплексний навчально-виховний захід, що поєднує у собі різноманітні системні, традиційні заходи, що дає змогу укорінювати традиції школи, робити шкільну географічну освіту безперервною. На сучасному етапі предметний тиждень є ефективним засобом накопичення знань, формування вмінь самостійно їх здобувати [2]. Однак, навчити учня на все життя неможливо, але закласти уміння вчитися можна. Навчання має бути бажаним для кожної дитини. Існують деякі перепони для реалізації цього завдання, проте їх можна уникнути. Як показує педагогічний досвід, дитина вчиться залюбки за умови, якщо цікаво. Отож, інтерес – є рушійною силою у формуванні компетентності [1]. Ми будемо розглядати формування через активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Географія, як навчальний предмет, має великі можливості для проведення позакласної роботи, оскільки її зміст тісно пов'язаний з навколишнім світом, з господарською діяльністю людини, з міжнародними та внутрішньодержавними подіями.

Експериментальною базою педагогічного експерименту було обрано спеціалізовану школу I-III ступенів № 41 ім. З.К. Слюсаренка з поглибленим вивченням англійської мови Шевченківського району м. Києва. Наукове дослідження проходило поетапно. На початковому етапі було розроблено комплект навчально-методичних матеріалів: зміст анкет для опитування учнів і вчителів природничих предметів, завдання для зрізу знань учнів, сценарії позакласних заходів для учнів різних вікових груп географічної тематики, визначено дві групи учнів (експериментальна та контрольна).

За якісними і кількісними оцінками нами було встановлено, що учні мають різний рівень навчальних досягнень. Високий рівень в експериментальних групах мали 34,1% учнів, середній – 33,8%, низький – 32,1%. Для представників кожної групи було визначено три зони найближчого розвитку пізнавальних інтересів. Складовими цієї системи є використання різних видів самостійних творчих завдань, взаємодія індивідуальної, групової та колективної діяльності учнів. На нашу думку, основними психолого-педагогічними умовами формування пізнавальних інтересів учнів за допомогою масової позакласної роботи є: врахування дитячих захоплень, вікового складу, зміна вражень за рахунок різноманітних методичних прийомів, створення ситуації раптовості, новизни, романтичності, емоційно-інтелектуальне нагнітання, колективна творчість.

Проведений педагогічний експеримент виявив ефективність позакласної роботи для розвитку в учнів пізнавальних інтересів. Основними напрямками реалізації проблеми формування пізнавальних інтересів учнів у процесі позакласної роботи ми вважаємо організацію різноманітних за змістом гуртків і товариств, посилення екскурсійно-туристської роботи, оптимальне вико-

ристання навчальних ігор на заняттях. Ці форми мають можливість широкого охоплення школярів різними видами добровільної пізнавальної діяльності, які сприяють забезпеченню стійких інтересів учнів до навчання і до пізнання.

В умовах масової позакласної роботи найбільш доцільною організаційною формою є вікторини, предметні тижні тощо, які розраховані на тривалу діяльність учнів. Теоретична робота учнів має мати тісний зв'язок з практикою, збагачуватись спостереженнями у навколишньому середовищі, практичними вміннями і навичками учнів під, мати суспільно корисний характер. Дослідницький характер діяльності сприяє розвитку в учнів самостійності, допитливості, професійної орієнтації і виховує справжній пізнавальний інтерес [3].

Активізація пізнавальної діяльності здійснюється методом проблемного викладання, частково-пошуковим і дослідницьким методами, а також використанням елементів колективної праці [2]. Але зупинимось на проведенні предметного тижня. Наведемо, як приклад, план тематичного географічного тижня на тему: «Цікава географія». Пропонуємо наступну тематику заходів:

- Мода на юродство: географія татуювання, пірсінгу й макіяжу
- Географія мостів
- Географія і мода
- Кулінарна географія
- Географія архітектури
- Де шукати Атлантиду?
- Подорож чайними країнами
- Неймовірно, але факт...
- Таємниця затоплених міст або що приховує океан...
- Бермутський трикутник: цифри, факти, гіпотези
- Загадки людини: монстри, привиди, вампіри, відьми...
- Міфи й правда про вампіризм («Темрява вампірів»)

У процесі формувального експерименту пізнавальна активність під час масової позакласної роботи досліджувалася покомпонентно. На підставі аналізу літературних джерел було визначено показники кожного з її компонентів: мотиваційного (ставлення до позакласної діяльності; пізнавальний інтерес; ініціатива), змістово-операційного (володіння географічним матеріалом; здатність до самостійної роботи з додатковою літературою; уміння аналізувати й систематизувати матеріал, готувати повідомлення та реферати; вміння творчо застосовувати знання) та емоційно-вольового (старанність, цілеспрямованість та наполегливість у навчанні; впевненість у собі, вміння відстоювати власну позицію, здатність пропонувати нові ідеї; прагнення до самовдосконалення, інтелектуальна рефлексія).

З метою об'єктивного вивчення результатів дослідження було введено спеціальну чотирибальну шкалу оцінювання сформованості рівнів пізнавальної активності (0, 1, 2, 3 бали). Для кожного учня оцінювався прояв кожного показника за визначеною шкалою (максимальна сума балів – 30). Встановлено три рангові градації: до високого рівня розвитку пізнавальної активності відносили учнів, які набрали від 21 до 30 балів,

до середнього – від 11 балів до 20, низького рівня – до 10 балів.

Для визначення рівня пізнавальної активності в експериментальних та контрольних групах було проведено початковий і заключний зрізи. Результати початкового зрізу свідчать, що серед учнів контрольних і експериментальних груп переважає середній рівень розвитку пізнавальної активності. Кількість школярів із високим рівнем пізнавальної активності з географії в середньому приблизно дорівнює кількості учнів із низьким рівнем.

За результатами заключного зрізу в експериментальних групах розподіл учнів за рівнями виявився таким: 72 учня (51,4%) – високий рівень, 45 (38,3%) – середній і 11 (10,3%) – низький, тобто 31 учень (27,4%) перейшли з групи з середнім рівнем в групу з високим, 13 учнів (13,9%) – з групи з низьким рівнем перейшли в групу з середнім рівнем розвитку пізнавальної активності, а решта школярів також мають позитивну динаміку, але в межах одного рівня (рис. 1).

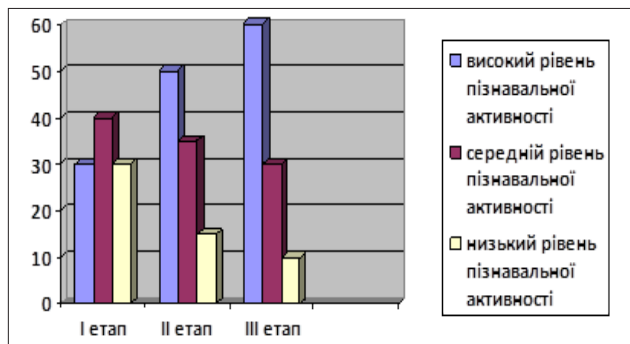

Рис. 1. Розподіл учнів за рівнем пізнавальної активності з експериментальної групи до проведення експериментального дослідження та після нього

Усе вище сказане дозволяє зробити наступні висновки:

1. Аналіз фахової, психолого-педагогічної літератури показав, що позакласна робота – це різноманітні освітньо-виховні заняття, що виходять за рамки обов'язкових навчальних програм. Вони дозволяють значно розширити, усвідомити й поглибити здобуті на уроках знання, перетворити їх у стійкі переконання. Позакласною роботою вчителі-предметники займалися завжди. У педагогічній літературі позитивно обґрунтовується її роль та вплив на виховання та формування екологічного, патріотичного, естетичного, фізичного, громадянського світогляду учнівської молоді. Нині роль позакласної роботи розглядається у контексті компетентнісного підходу.

2. Результати теоретичного аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури дають

підстави стверджувати, що існує багато засобів активізації пізнавальної діяльності учнів із географії, проте роль позакласної роботи в цьому процесі мало висвітлена і до кінця не з'ясована. Тому на сьогодні виникла нагальна потреба у впровадженні ефективних форм і видів масової позакласної роботи, які б сприяли активізації пізнавальної діяльності школярів. Серед них ми виділили тижні і декади географії.

3. Вивчивши сучасний стан організації позакласної роботи можна сказати, що позакласну роботу, як вважає більшість вчителів школи № 41 міста Києва, раціонально проводити лише у поєднанні навчальних та вихованих завдань заняття. Використання різних форм позаурочних занять при вивченні різних тем предмету мають мати логічне поєднання матеріалу з іншими предметами, тільки в цьому випадку можна досягти більш високих результатів роботи.

Констатувальний експеримент показав, що позакласна робота з географії має великі можливості для активізації пізнавальної діяльності учнів, проте вони залишаються не реалізованими через недостатню увагу до неї та відсутність ґрунтовних методичних рекомендацій до її проведення. Результати дослідження свідчать, що низького рівня сформованості пізнавальних дій досягли 73,2% школярів, середнього – 25,2%, високого – лише 1,6%. Середнє значення коефіцієнта сформованості пізнавальних дій з географії відповідає низькому рівню.

4. Експериментальна перевірка довела, що результативність проведення позакласної роботи з географії значною мірою залежить від методичної підготовки вчителя.

5. У ході дослідження експериментально підтверджено ефективність таких видів позакласної роботи з географії як тижні (декади) географії для активізації пізнавальної діяльності учнів за умови використання особистісно орієнтованого підходу.

Формувальний експеримент засвідчив, що в умовах упровадження зазначених видів позакласної роботи в навчальний процес загальноосвітніх шкіл відбулися якісні та кількісні зміни у пізнавальній активності школярів (збільшився відсоток учнів із високим рівнем на 27,4% та зменшився відсоток учнів із низьким рівнем на 13,9%).

Охарактеризована форма позакласної роботи далеко не вичерпує різноманіття її змісту. У той же час в процесі неухильного підвищення рівня навчально-виховної роботи в школах нашої країни і наполегливої праці, який докладають наші вчителі для вирішення великої завдання здійснення зв'язку навчання з життям і підготовки до трудової діяльності, з'являються і зміцнюються нові види масової позакласної роботи, що відображають виклики часу.

Список літератури:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень / Василь Григорович Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 661.
2. Загальна методика навчання географії: Підручник / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. – К.: ДНВП «Картографія», 2012. – С. 307-308.
3. Мойсеюк Н.С. Педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Неля Євтихіївна Мойсеюк. – [5-те вид., доп. і перероб.] – К.: Кондор, 2007. – 656 с.
4. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України [Е-ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.mon.gov.ua/about-ministry/47/113/> - назва з екрану.

Сопочкина Е.В.

Специализированная школа I-III ступеней № 41 имени З.К. Слюсаренко с углубленным изучением английского языка

Покась Л.А.

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДМЕТНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ВО ВНЕКЛАСНОЙ РАБОТЕ С ГЕОГРАФИИ

Аннотация

В статье акцентировано внимание на роль внеклассной работы в формировании предметной компетентности учащихся. Предложено к рассмотрению методика проведения недели географии как одного из эффективных способов активизации учебно-познавательной деятельности учащихся. Доведено влияние интереса на формирование предметной компетентности.

Ключевые слова: внеклассная работа, география, предметная компетентность, формирование, интерес, учащиеся.

Sopochkina H.V.

Specialized School of I-III levels № 41 named after Z. K. Sliusarenko with in-depth study of English

Pokas L.A.

Kyiv National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov

FORMING OF SUBJECT COMPETENCE IN EXTRACURRICULAR WORK FROM GEOGRAPHY

Summary

In the article attention is accented on the role of extracurricular work in forming of subject competence of students. Methodology of realization of week of geography is offered to consideration as one of effective methods of activation of educational-cognitive activity of students. Influence of interest is led to on forming of subject competence.

Keywords: extracurricular work, geography, subject competence, forming, interest, students.